

IN MEMORIAM

Búcsú Keserű Bálinttól

Keserű Bálint, a kora újkori magyar művelődés- és eszmetörténet nagy hatású művelője, a szegedi egyetem régi magyar irodalom tanszékének iskolateremtő professzora 2023. október 11-én elhunyt. Búcsúztatására október 30-án a magyarországi egyetemek és tudományos intézmények régi magyarosai szép számban gyűltek össze a szegedi temetőben. Az erdélyi pályatársak és tanítványok nevében Sipos Gábor mondott búcsúbeszédet.

Végtisztességet tévő gyülekezet!

Az erdélyi barátok és tanítványok nevében búcsúzom Keserű Bálint tanár úrtól. Megbízásom szerint a Magyar Unitárius Egyház erdélyi egyházkerülete, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalmi Tanszékének régi magyaros munkatársai és a Magyar Történeti Intézet oktatói nevében is szólok, akik ezúton is szeretnék kifejezni részvétüket és együttérzésüket.

Sok évtizedes munkásságára visszatekintve azonnal szemünkbe ötlük az 1956. őszi erdélyi utazása, amikor Klaniczay Tibor megbízásából kutatta és fényképezte a kolozsvári könyvtárak kéziratoss és nyomtatott állagaiban a magyar művelődéstörténet alig ismert forrásait. A kincses városban érte az októberi forradalom, és a nevezetes november 1-i házsongárdi koszorúzáson csak azért nem vett részt, mert épp buzgón fényképezett az Akadémiai Könyvtár katolikus részlegén Semlyén István könyvtáros segítségével. E megemlékezés bölcsészhallgató résztvevőit aztán Dávid Gyula tanársegéddel az élükön többéves börtönbüntetéssel sújtotta a hatalom a magyar forradalommal való szimpatizálás miatt. Kolozsvári tartózkodása során megismerkedett a művelődéstörténet kiváló szakembereivel – Jakó Zsigmond, Szabó T. Attila, Benkő Samu, a levéltáros Kiss András, a könyvtáros Engel Károly nevét említhetem –, a velük folytatott eszmecserék során fogalmazódott meg az a felismerése, hogy a nem túl kedvező körülmények között is megvalósíthatónak tűnik a magyar művelődéstörténet forrásainak tervszerű és folyamatos feltárása, közzététele.

Ekkor ismerkedett meg Juhász István református teológiai tanárral, egyháztörténésszel, aki felhívta a figyelmét a Tolnában, Kajdacson sínylő egykori múzeumigazgató, Herepei János sanyarú sorsára. Keserű Bálint közismert szervezőképességét ismerve nem csodálkozhatunk, hogy az erdélyi művelődéstörténet avatott kutatóját csakhamar sikerült Szegedre hoznia, hatalmas anyaggyűjtését pedig három vaskos Adattár-kötetbe foglalva rendezte sajtó alá. E köteteket eleve sorozatnak szánta,

<https://doi.org/10.36373/em-2024-1-17>

és apró címváltoztatással ma a 42. kötetnél tart az Adattár. Herepei a Házsongárdi temető régi sírköveit is összeírta, a sírfeliratokhoz az elhunytak életrajzát is mellékelte, az Adatok Kolozsvár művelődéstörténetéhez alcímet viselő vastag kötetet szintén Keserű tanár úr gondozta Balassa Iván és Herner János társaságában.

Erdélyi kutatóútjait az 1960-as évek közepéig többször is megismételte, a kutatómunka szüneteiben pedig részt vett az erdélyi kollégák társas életében. Vasárnaponként kirándulni járt Szabó T. Attila társaságával, a „bükki akadémia” (Benkó Samu elnevezése) lehallgatástól mentes sétáin alkama volt szakmai híreket cserélni, üzeneteket hozni-vinni. Juhász Istvánnal családi kapcsolatot tartott fenn.

Az 1980-as években már tanítványai, fiatalabb munkatársai vették át az erdélyi utazások fáradalmait és kockázatait, egyúttal természetesen a Tanár úr kapcsolattartó szerepét is. Ő maga pedig az erdélyi kollégák kicsempészett kéziratának közlését vállalta fel, akár álneveket is kitalálva.

1990-től fogva a szabadság immár normálissá vált körülményei között megjelenést biztosított az addig fiókban heverő forráskiadványoknak és tanulmányoknak, elég, ha itt Tonk Sándor peregrinációs kötetét és marosvásárhelyi kollégiumtörténetét említem. Az újraéledő szakemberkapcsolatoknak ünnepi pillanata volt a Szegeden 1991-ben rendezett Hungarológiai Kongresszus, amelyen részt vehettek az erdélyi művelődéstörténet meghatározó személyiségei, mint Jakó Zsigmond vagy Faragó József a fiatalabb nemzedékek képviselői (Kovács András, Buzogány Dezső) társaságában.

Ekkoriban immár kötöttségek nélkül éledhetett újjá Erdélyben is a kerek évfordulókat megtisztelő ünnepi kötetek kiadása, Keserű tanár úr Jakó Zsigmond, majd Kiss András emlékkönyvében közölt tanulmányt, de a Teleki Téka alapításának 200 éves évfordulójára készült kötetben is szerepelt. Viszonzásul az erdélyi szakemberek is küldtek tanulmányokat az előtte tisztelgő piros kötetbe, amely természetesen az Adattár sorozatban látott nyomdafestéket.

Az évezred utolsó évtizedében újból megfordult néhányszor Kolozsvárott, egyik őszi kutatóútja során gyengén felszerelt egyetemi szálláson kapott helyet, úgyhogy a hősugárzó és rezsó kölcsönzésével kifejezett baráti segítség igen jól fogott.

Rendkívüli Rebakucs-konferenciát szerveztek 1997-ben Kolozsvárott a művelődéstörténet magyarországi és erdélyi intézményei Enyedi György unitárius püspök halálának 400 éves évfordulójára, a konferencián szekcióelnökséget vállalt és előadást is tartott, három év múlva a konferenciakötet is megjelent tanítványai szerkesztésében.

Sorozatszerző lendülete a 2010-es években sem lankadt, oroszlánrészt vállalt Köleséri Sámuel orvosdoktor és polihisztor, az erdélyi korai felvilágosodás jeles személyisége műveinek megjelentetésében, a Kölesériana sorozat három kötete került kiadásra a Szegedi Tudományegyetem és az Erdélyi Múzeum-Egyesület együttműködésével. A tanulmánykötetben az ő közleménye is olvasható.

Tanári munkájáról nekem nincsenek emlékeim, a híres-neves kedd esti találkozásokon nem vehettem részt, de egy kedves családi emléket mégis őrzünk. Az 1990-es években egyik kolozsvári kutatóútja során vasárnap délfelé keresett fel, és a déli koccintás után meghívtuk ebédre. Asztali beszélgetésünk során gimnazista fiaim érdeklődtek afelől, hogy mit is kutat Bálint bácsi. Részletes beszámolóval szolgált a Tanár úr, és a magyar kora újkor művelődéstörténetéről olyan közérthetően és élvezetesen

beszélt, hogy a fiaim szájatva hallgatták. Ennek ismeretében nem csodálom, ha szegedi tanítványait is elvarázsolta.

Egész egyénisége, szerénysége, hatalmas és szerteágazó tudását öniróniával leplező magatartása annyira vonzó volt, hogy a vele való találkozás – akár Szegeden, akár Kolozsváron – ünnepnek számított. E sorokat fogalmazva ötlött fel bennem a kép, hogy nem csupán az ajkával, de a szemével is mosolygott.

Végezetül és vigasztalásul Jób könyvét idézem: „én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára az én porom felett megáll”.

SIPOS GÁBOR